

Недєлкова О. Г., Покидько О. А.*

СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ОСВІТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена питанням суспільної ролі освітньої галузі, здійснено аналіз соціальної функції освіти в умовах функціонування та розвитку загальноосвітніх навчальних закладів.

У контексті аналізу Національної стратегії розвитку освіти на 2012-2021 рр. особливої актуальності набуває питання функціональних зв'язків в освітній системі. В умовах сучасних суспільних трансформацій є важливим чітке формулювання цілей соціоекономічної системи, оскільки від цього залежатиме, наскільки успішно суб'єкти державного управління зможуть визначати власну структуру і виконувати свої функції управління нею.

Основи функціоналізму як теоретико-методологічної концепції були закладені у працях Г. Спенсера та Е. Дюркгейма. Умовність поділу структури і функції було розроблено Т. Парсонсом і Р. Мертоном. Зокрема, Т. Парсонс запропонував бачення функції як вихідного зв'язку структури і процесу в основних функціональних режимах – адаптація, ціледосягнення, інтеграція і підтримка «ціннісного зразка». Р. Мертон зазначав, що одне явище може мати різні функції, а та сама функція може актуалізуватися в різних явищах [4]. Широке коло вітчизняних учених у своїх дослідженнях також здійснювали функціональний аналіз освіти, серед них: І. Гавриленко, С. Клепко, В. Кремень, В. Луговий, Т. Лукіна, В. Нікітін та ін.

Метою даної статті є аналіз соціальної функції освіти в контексті її реалізації в умовах функціонування та розвитку загальноосвітніх навчальних закладів.

У соціології структурним функціоналізмом (структурно-функціональним аналізом) називають методологічний підхід, що полягає в системному аналізі суспільства, його явищ і процесів як соціальних систем. Вони мають свою структуру і механізми взаємодії структурних елементів, кожний з яких виконує власну функцію. При цьому термін «функція» в найзагальнішому змісті розуміється як призначення і роль, що виконуються системою (суб'єктом або об'єктом) у певній сфері інтегративних відношень. Відносно теми нашого дослідження, слід визначити, що освіта – це розвиток особистості й формування громадянина, здатного самостійно й вільно мислити й діяти; а навчання – ядро освіти, але остання відбувається й за межами навчальних закладів – протягом усього життя людини [5]. Аналіз цих понять дає змогу констатувати, що освіта – це різнофункціональний процес. Так, І. Гавриленко виділяє такі основні суспільні

* © Недєлкова О. Г., Покидько О. А.

функції освіти: репродуктивну, комунікативну, відтворення робочої сили (народногосподарської), відчужувальну, селективну, владну, горизонтальну і вертикальну соціальну мобільність [2].

Розглядаючи освіту як цілісну самостійну систему, слід відмітити, що вона має інституційний характер [5]. На думку Л. Хижняка, «стосовно функцій соціального інституту освіти існує чимало різних класифікацій, але найчастіше виокремлюються такі функції: культурна (трансляція знань і культурних зразків), соціальна (участь у процесах соціалізації особистості), економічна або професійна (підготовка і перепідготовка кадрів, формування соціально-професійної структури суспільства), ідеологічна (виховання громадянина, лояльності до наявних інститутів, підтримка моральних норм), соціально-селективна (освіта є каналом соціальної мобільності та інструментом відтворення соціальної нерівності). Вважається, що систему загальної освіти переважно орієнтовано на соціальну і культурну функції, а систему професійної освіти – на економічну» [9].

Ознаками соціального інституту освіти є:

- соціальні функції освіти (навчання і виховання);
- наявність суспільно вироблених форм, освітніх установ, їх організація і становище в суспільстві, а також певних осіб, які здійснюють функціонування даного інституту, їх статус в суспільстві;
- наявність регулятивів по функціонуванню даних установ і осіб, які беруть участь в освітній діяльності, тобто свідомо поставлених цілей, законів, які визначають функціонування установ, засобів та методів освітньої діяльності, матеріально-технічних засобів [5].

Отже, навчання та виховання є соціальними функціями освіти – це роль, яку освіта як соціальний інститут виконує відповідно до потреб суспільства або окремих його сфер [6]. На її функціональність впливають рівень розвитку та вимоги соціуму, сформульовані державою, соціальна мета, національні традиції і принципи освіти. Аналіз соціальних функцій освіти дає нам змогу визначити властивості, специфіку, межі освіти як соціального феномену.

В. Піча та О. Семашко серед соціальних функцій освіти виокремлює наступні [7]:

- трансляція культури, знань і навиків;
- наслідування соціального досвіду і в цілому духовна спадкоємність поколінь;
- соціалізація особи та окремих верств населення;
- регуляція соціально-класового балансу суспільства;
- інтеграція з наукою та виробництвом;
- опосередкований вплив на політичні та національні процеси тощо.

Освіта як соціальний інститут та цілісна система передбачає наявність:

- 1) суб'єктів освітньої діяльності – педагогів, учнів навчаль-

них закладів;

2) об'єктів освітньої діяльності – як окремих учнів, так і їх колективів, в яких розвиваються здібності, здійснюється обмін діяльністю, знаннями, формами спілкування;

3) засобів освітньої діяльності – навчальних планів, програм, методів й організаційних форм навчання, підручників, посібників, технічних засобів і т. ін. [5].

Школа як соціальний інститут відіграє важливу роль в диференціації членів суспільства, одночасно спряючи процесу соціальної мобільності. Дефекти в освітній системі неминуче позначаються на всьому суспільстві і навпаки, успішне функціонування цього соціального інституту призводить до його процвітання. П. Сорокін вважає школу другим за значущістю після родини механізмом тестування здібностей індивідів і визначення їх місця в суспільстві. «Школа – це наступний етап в повторній перевірці «вердикту» сім'ї, і дуже часто вона рішучим чином змінює його» [8, с. 112].

Розглядаючи реалізацію соціальних функцій освіти в умовах ЗНЗ, ми зупинилися на таких ключових поняттях, як «навчання» і «виховання», оскільки саме за ними характеризується реалізація соціальних функцій освіти.

Навчання формує в дитини знання, уміння, навички й досвід. Але в процесі придбання знань здійснюється й виховання, прищеплюються моделі поведінки в суспільстві, ставлення до праці, до людей [1].

Навчання має на меті засвоєння підростаючим поколінням системи знань з навчальних предметів – основ наук, техніки, ідеології, культури і мистецтва, освоєння суспільного досвіду, вивчення рідної та іноземних мов тощо. Навчання пов'язане з трудовим вихованням – з участю школярів у продуктивній праці, суспільно-корисній роботі та ін. По суті, завдання навчального процесу полягає в освіті людини, розвитку її задатків і здібностей, формуванні гармонійно розвиненої особистості, формуванні моральних і культурних якостей, відповідної поведінки в суспільстві, нарощенні людського капіталу та ін.

У той же час, слід зазначити, що процес навчання обов'язково виконує й виховну функцію, а тому не дивно, що питанню необхідності єдності навчання й виховання у своїх працях багато приділяли уваги педагоги-класики: К.Д.Ушинський, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, Ш.О.Амонашвілі та ін.

Процес навчання носить соціальний характер, оскільки відбувається за умов спілкування, взаємодії вчителя й учня, школяра й учнівського колективу, педагогів і батьків. Не слід забувати, що навчально-виховний процес у школі залежить не лише від учителя, а й від учнівського колективу, взаємодії класних колективів між собою та з громадськими організаціями, учнівського самоврядування тощо. Зрозуміло, що й поза школою учень отримує знання через засоби масової інформації (радіо, телебачення, пресу, Інтернет), у сім'ї, у позашкільних

НАУКА – ШКОЛІ

закладах, на вулиці тощо. Усі ці складові соціуму впливають на виховання особистості, на її характер, почуття, етичні ідеали, мораль, естетичні смаки, уміння працювати, культуру. Методи виховання, способи впливу дорослих на розвиток дитини – це ціла наука. Від змісту виховання, від методів і форм його організації залежать кінцеві результати розвитку особистості.

Як показує практика, процес навчання буде найбільш ефективним за умови, коли вчитель ставить перед собою не лише навчальні, а й виховні цілі. Так, наприклад, у процесі набуття знань про навколишній світ необхідно дбати й про розумове виховання: розвивати в дітей критичність і творчість мислення, дитячу уяву, уміння пошуку нестандартних підходів до вирішення навчальних завдань та життєвих ситуацій та ін. У результаті організованої роботи в школі зі зміцнення здоров'я, занять спортом, формування здорового способу життя здійснюється фізичне виховання. Проведене в школі правове навчання, патріотичне, інтернаціональне і статеве спрямовано на розвиток моральних почуттів, на моральне виховання [1]. Навчання в майстернях, навчальних цехах, на пришкольніх ділянках, у різних формах самообслуговування, під час здійснення суспільно-корисної роботи допомагає в трудовому вихованні учнівської молоді. У різнопрофільних гуртках дитина контактує з красою природи, людських відносин у праці й побуті, національними традиціями та звичаями, що призводить до естетичного виховання особистості. Саме в школі, у першому дитячому колективі, дитина отримує перший досвід відносин у суспільстві, сім'ї, освоює культуру свого народу, норми поведінки в соціумі.

Набуття в навчальних закладах усіх вищеназваних знань, умінь та навичок виконує не лише когнітивну, а й перш за все соціальну функції, адже сприяє тому, щоб кожна людина зайняла власне місце в соціальному житті суспільства.

Сучасні загальноосвітні навчальні заклади пов'язані з найрізноманітнішими організаціями, як-от:

- органи соціального захисту сім'ї і дітей;
- правові органи;
- піклувальні ради;
- спонсорські організації;
- навчально-виробничі бази та комбінати;
- позашкільні дитячі центри дозвілля і творчості;
- установи культури: кінотеатри, театри, музеї, клуби, бібліотеки;
- територіальні дитячі установи;
- медичні дитячі заклади;
- дошкільні установи виховання дітей;
- неформальні фонди;
- спеціальні школи і студії і т.п.

У системі реалізації соціальної функції навчання можна виділити три взаємопов'язані напрямки діяльності школи та

інших соціальних інститутів [3]:

- передавання (організація) соціального досвіду учням, створення необхідних сприятливих умов для повноцінної самореалізації, саморозвитку особистості, її самоактуалізації в близькому оточенні, самовиховання в напрямі, бажаному для суспільства; активізація усіма суспільними засобами інтелектуального, емоційного, морального, культурного, фізичного та інших напрямів розвитку особистості;

- створення сприятливого середовища в сім'ї та її близькому оточенні, формування в мікросередовищі соціально значущих групових і колективних норм, орієнтацій і цінностей, що є основою сприятливого психологічного клімату, високого емоційного тону, та сприяє збереженню референтної значущості цього оточення для особистості;

- ресоціалізація і соціальна реабілітація, що передбачають комплекс заходів подолання асоціальних відхилень і профілактику правопорушень у дітей, підлітків, молоді, забезпечення соціального захисту і допомоги дітям, підліткам та молоді з особливими потребами з метою подолання їх соціальної дезадаптації і включення в життя суспільства.

Тому не дивно, що реалії сучасного життя обумовлюють стоновлення моделі соціально активної школи, яка не тільки надає освітні послуги, а й сприяє розвитку громади, організує співпрацю батьків, школи та громадськості у вирішенні соціальних проблем не лише дітей та молоді, а й членів усього пришкольного соціуму.

Підсумовуючи, відмітимо, що соціально-педагогічна місія школи, як традиційного соціального інституту й агента соціалізації, полягає в реалізації основних функцій освіти, у тому числі й соціальної. Де найголовнішими, на нашу думку, є забезпечення прав дитини, формування в неї необхідного адаптаційного потенціалу, створення відповідних умов для її самореалізації, мінімізація негативних впливів соціуму на особистість шляхом використання сприятливих факторів соціального оточення.

Література:

1. Василькова Ю.В. Социальная педагогика : курс лекций : учебное пособие для студентов вузов и колледжей / Ю.В. Василькова, Т.А. Василькова. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 440 с.
2. Гавриленко І.М. Соціологія освіти : навч. посіб. / Гавриленко І.М., О.Л. Скідін; Запорізький держ. ун-т. Кафедра соціології, Київський ін-т змісту і методів навчання. Відділ соціології і моніторингу освіти. – Запоріжжя: Етта-Пресс, 1998. – 394 с.
3. Заверико Н.В. Школа як фактор соціалізації учнівської молоді [Електронний ресурс] / Н.В. Заверико. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_qurnal/pages/vvp7/konf3/Zaveriko.pdf.
4. Мертон Р.К. Явные и латентные функции / Р.К. Мертон // Структурно-функциональный анализ в социологии. – Вып. 1. – М., 1968.

5. Освіта та її функції і зв'язок з іншими науками [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/15130616/sotsiologiya/osvita_funktsiyi_zvyazok_inshimi_naukami. – Назва з екрану.
6. Освіта як соціальний інститут. Функції освіти в суспільстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/5341/46/>. – Загол. З екрану.
7. Система освіти: зміст, призначення, функції, шляхи удосконалення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/sociology/12353/>. – Загол. З екрану.
8. Сорокин П.А. Структурная социология / П.А. Сорокин. – М. : Знание, 1992.
9. Хижняк Л.М. Державна освітня політика в умовах глобалізації: пошуки оптимальної моделі [Електронний ресурс] / Л.М. Хижняк // Державне будівництво № 1. – 2007. – Ч. 2. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/1/02.pdf>.

Радецька І. В.*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКА СУЧАСНОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена актуальній проблемі визначення чинників конкурентоспроможності випускника школи та створенню моделі формування конкурентоздатної особистості старшокласника у швидкозмінному середовищі в умовах профільного та спеціалізованого навчання.

Протягом останніх років у системі професійної освіти спостерігається наявність дисбалансу професійної структури підготовки кадрів і потреб ринку праці. Причини існуючої проблеми полягають у недостатній розробленості вітчизняних узагальнених теоретичних, методологічних, методичних та управлінських напрацювань, які б допомогли вирішити завдання соціально-професійної орієнтації учнів. Крім цього, витоки дисгармонійного співвідношення розвитку особистості та суспільства спричинені, у першу чергу, відсутністю сприятливих соціальних умов для вмотивованої професійної орієнтації, і, взагалі, у невлаштованості соціально-економічного середовища, зацікавленого в компетентних фахівцях. Також у суспільстві не розвинена практика створення продуктивних навчально-виховних комплексів, засобами котрих можна було б організувати практичне випробовування професійних нахилів і можливостей молодого покоління. Адже ресурси освітнього середовища, урешті решт, зміст загальної середньої освіти не в змозі самостійно забезпечити ефективність процесу формування навичок соціального та професійного самовизначення учнів, конкурентоздатності випускників шкіл у соціальному та професійному середовищах. На сучасному етапі розвитку науки соціально-професійною орієнтацією прийнято називати процес спрямування особистості в систему соціальних і професійних відносин

* © Радецька І. В.